

ЖУРНАЛ «СТУДЕНТ РЕВОЛЮЦІЇ» ПРО НАВЧАЛЬНУ ТА ГРОМАДСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТСТВА ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ (1930-1933 РР.)

У статті на основі публікацій журналу «Студент революції» розповідається про проведення політичного навчання, соцзмагань, практик студентів педагогічних вишів УСРР на початку 1930-х рр., показано участь молоді у виборчих процесах, її допомогу трудовим колективам міст і сіл республіки.

Ключові слова: студент, інститут, журнал, навчання, село.

Одним із важливих джерел, у якому міститься інформація про життя та діяльність українського студентства в умовах радянської тоталітарної системи, є журнал «Студент революції» (орган Всеукраїнської ради пролетарського студентства), що виходив у Харкові у 1922-1933 рр. Маємо констатувати, що це видання ще не стало предметом спеціального дослідження. Окремі його аспекти відображені у декількох наших публікаціях¹.

У даній статті, використавши матеріали журналу, проаналізуємо навчальну та громадську діяльність студентської молоді педагогічних вишів УСРР на початку 30-х рр. ХХ ст. Нижня межа дослідження обумовлена реорганізацією цих навчальних закладів і створенням на базі інститутів народної освіти інститутів соціального виховання (ІСВ) та інститутів професійної освіти (ІПО).

Більшість публікацій видання стосується навчальної діяльності студентів, пріоритет у якій надавався «марксо-ленінському вихованню»². Успішність роботи залежала від «більшовицької стійкості лекторського складу, його повсякденної роботи серед студентства, правильного партійного керівництва». Так, студенти Сталінського ІПО «озброєні марксо-ленінською наукою» виступили проти спроб викладача мовознавства А. Писаревського «протягнути свої ідейки». Вони заявили, що його навчальна програма є недостатньо «войовничою», з якої «випала зовсім критика буржуазних концепцій (боротьба з ідеалізмом, меха-

ніцизмом, біологізмом) у світі марксо-ленінської методології». Крім того, А.Писаревський, розповідаючи на лекції про походження мови, «обминув роль виробничих процесів в утворенні і розвитку мови, обминув вплив класової боротьби на розвиток мови та роль мови в класовій боротьбі». Все це доводило, що викладач стояв на «ідеологічних позиціях буржуазного мовознавства». Як наслідок, на вимогу студентства його було звільнено з роботи³. У Полтавському ІСВ хід політнавчання контролював комсомольський осередок. Робота була достатньо успішною, щоправда бракувало відповідної літератури⁴. Комсомольці Дніпропетровського ІПО практикували проведення «політоблав». Виділявся відповідний штат «політоблавників», які періодично в академічних групах контролювали рівень засвоєння студентами «марксо-ленінської науки». Оперативно прізвища «горе-читачів газет» оприлюднювалися⁵. Активно працювали комсомольські політшколи у Харківському ІПО. Успішно у цьому виші викладалися соціально-економічні дисципліни. Наприклад, на літературному факультеті у 1933 р. на «дуже добре» їх засвоїли 16% студентів, «добре» – 40%, «задовільно» – 39%, «незадовільно» – 5%. Щоправда, діалектичний матеріалізм молодь опанувала відповідно на 1,5%, 32%, 51%, 15,5%⁶. За два роки до цього викладання ідеологічних дисциплін, загалом, було на незадовільному рівні. Один із

студентів Харківського ІСВ писав: «Курс історії класової боротьби пройшли, але нічого не знаємо... Якість лектури незадовільна. Читаючи лекції лектор (студент комуніверситету) виявив свою розгубленість, невідповідність, неясність своїх знань, а іноді він дає неправильні твердження... Асистент не краще від нього справляється з своїми обов'язками. Проводячи конференції [семінарські заняття] він заводить у тупик студентів і не дає відповіді на те, про що запитує... Плутанина така, що ніхто нічого з неї не може взяти»⁷. Окремі студенти байдуже ставилися до вивчення цих дисциплін⁸.

Активізації ідеологічної роботи слугували проведення соцзмагань і розгортання «ударництва». Що стосується останнього, то зокрема, з Волинського ІСВ повідомляли про відсоткове зростання кількості ударників з 73% (у жовтні 1931 р.) до 89,9% (у грудні), зменшення пропусків занять з 2,5% до 0,7%. Створювалися ударні бригади, які уклали між собою угоди на соцзмагання⁹. Активно включилася у змагання і молодь Сумського ІСВ, яка під час зимових канікул провела «бойову декаду ліквідації академпрориву»¹⁰. Одна з бригад літературно-мовного відділу Кам'янець-Подільського ІСВ оголосила себе ударною, приурочивши це приїзду до СРСР М.Горького¹¹. Дещо гіршим було становище із соцзмаганням у Сталінському ІПО, де було організовано низку ударних бригад, однак через незадовільне керівництво профкому вони практично не діяли¹². Не спромоглося «по більшовицькому мобілізувати студентські маси на виконання соцугоди» у 1931 р. керівництво Зінов'євського ІСВ¹³. Щоправда, вже наступного року серед молоді «широко розгорну[ли]» соцзмагання та ударництво¹⁴.

Кореспонденти журналу у декількох своїх публікаціях інформували про труднощі з впровадженням лабораторно-бригадного методу навчання, пов'язані, насамперед, із несприйняттям його викладачами. Так, у Зінов'євському ІСВ запровадження активних методів викладання зустріло «шалений опір від деякої частини лектури», наприклад, професорів Долинського (викладав неорганічну хімію)¹⁵, Примака (зоологію), доцента Чистова (органічну хімію)¹⁶. На одній із нарад викладачів вишів Кам'янця-Подільського йшлося про те, що «бригадні форми проробки на сьогодні не виправдовують себе, – тому, що всі сподіваються на бригадира, а про поліпшення роботи бригад ніякі вишівські організації не

дбають»¹⁷. У Сталінському ІПО із методами навчання творилося «безалаберщина». Дописувач С.Маляр повідомляв, що в кожного викладача «своя власна застаріла метода викладання та метода обліка». Одна частина викладачів використовувала 4-бальну систему оцінювання, інші спиралися на власну 8-9-бальну шкалу. Певною мірою це призвело до погіршення успішності молоді. Так, 23,2% студентів «відставали» у засвоєнні політекономії, 26,2% – історії класової боротьби, 32,2% – української мови, 55% – економічної географії і т.д.¹⁸ У Черкаському ІСВ «не пристос[ували] до вимог сучасності» викладання математики і природничих дисциплін¹⁹, у Полтавському ІСВ на низькому рівні викладалися іноземні мови²⁰, у Житомирському ІСВ – хімія і агробіологічні дисципліни²¹, у Сталінському ІПО – економічна географія²². У Харківському ІПО через халатне відношення до справ керівництва закладу початок навчального року впродовж декількох років відтермінувався і, як правило, починався у середині вересня²³.

Низка публікацій журналу присвячені практикам студентів. Абсолютна їх більшість показує негативні сторони зокрема педагогічної практики. Так, студент Ніжинського ІСВ М.Груша від імені своїх однокурсників інформував, що у січні-червні 1932 р. вони проходили практику у Прилуцькому районі. Після цього мали відбутися на канікули. Однак, виникла конфліктна ситуація, суть якої зводилася до того, хто повинен виплатити практикантам «відпускні» за липень – Прилуцький відділ народної освіти чи ІСВ. Жодна зі сторін відповідальність за цю справу на себе не взяла. Тому студенти вирішили звернутися до редакції журналу²⁴. Із проханням «розбити мур бюрократії» звернувся і студент Кременчуцького ІСВ А.Труш. Після проходження на II курсі педпрактики він повернувся на навчання, однак через недбальство секретаря інституту його не внесли до списків прибулих. Цікаво, що у перевірених списках на III курс його прізвище значилося. Однак стипендію не призначили, як такому, що не пройшов практику. Звернення до директора, його заступників позитивного результату не принесли. Відсутність стипендії змусили студента за 4,5 місяця до завершення навчання залишити інститут, оскільки на його утриманні були дружина і мати²⁵.

Мали місце хиби і в організації виробничої практики. Через безвідповідальність дирекції інститутів, її завдання зреалізовувалися лише частково. Наприклад, слабо організували практику в Одеському ІПО, студенти якого трудилися у

трамвайних майстернях ім. Леніна і джутарні ім. Хворостіна²⁶. Керівництво Миколаївського суднобудівного заводу і агрокомбінату використовували практикантів з місцевого ІСВ не за призначенням²⁷. Дирекція Зінов'євського ІСВ направляло студентів на «кустарні і напівкустарні виробництва», через що молодь, і це цілком природньо, запитувала керівника закладу: «Що ми візьмемо з цієї практики»²⁸. Безвідповідально поставився до своїх обов'язків і методист виробничої практики Криворізького ПО Білогу²⁹.

На сторінках журналу публікувалися прізвиська студентів, які самовільно залишили виш («літуни», «дезертири»). Серед них – Б.Острянін, М.Бондаренко, В.Прут, М.Панасенко (Херсонський ІСВ)³⁰, Шабінський, Венгер, Прокопенко (Зінов'євський ІСВ)³¹, В.Стах (Одеський ПО)³². Студентка Черкаського ІСВ Г.Жадан, перебуваючи на педпрактиці у с. Мельниківка Черкаського району, без дозволу дирекції переїхала в Черновусівський район. Загальні збори студентства інституту обговорили вчинок студентки і підтримали пропозицію керівництва вишу про її відрахування як «літуна». «Літуном-марнотратником державних коштів» визнали П. Хорунжого³³.

Значне місце на сторінках журналу посіла громадська робота студентської молоді. Зокрема, студентство Полтавського ІСВ брало активну участь у підготовці виборів до місцевих рад. Робота розпочалася з вивчення на «політгодинах» теоретичних аспектів виборчого процесу та визначення конкретних завдань. Після цього створили відповідні агітбригади, до яких ввійшли 45 студентів. Невдовзі до них приєдналися ще 25 осіб. Крім того, 15 студентів у житлових кооперативах готували списки виборців³⁴. Студенти Луганського ПО спільно з колегами з педтехнікуму першими в Україні у 1931 р. надали посильну допомогу шахтарям шахти №18 ім. Сталіна («Американка») у видобутку вугілля³⁵. У забої працювали 100 осіб, які за 10 днів роботи видали «на-гора» 1500 тон вугілля. Наступного року 106 студентів-шаhtarів за 17 днів видобули 2700 тон. Особливо відзначилися бригади студентів Гречанова і Грибанова, які видобули відповідно 111 і 85,5 тон вугілля. Крім того, молодь проводила серед шахтарів і політвиховну роботу. 15 комсомольців та членів КП(б)У працювали у шахтарських комсомольських політшколах³⁶.

Кореспондент В.О.Ізраєцький розповів про участь студентів Київського ІСВ у дні індустріалізації, під час якого вони на пристані, розбившись на бригади, розвантажували з барж на берег метал³⁷. Студенти Сумського ІСВ спільно з викла-

дачами зібрали 5 тис. крб і передплатили третию позику індустріалізації, закликавши колег з Харківського і Ніжинського ІСВ підтримати їхнє починання³⁸. Крім того, колектив цього навчального закладу на 14550 крб передплатив позику «П'ятирічка за чотири роки»³⁹.

З Житомира повідомляли про діяльність у місцевому ІСВ громадської організації ТСО «Авіахім», яка об'єднала близько 500 студентів. Молодь розподілили на сотні, проводилася стрілецька підготовка. Студентство свідомо ставилося до проведення військової підготовки, однак «брак чіткого керівництва, безплановість, часто призводили лише до маршировок та перекличок, розхолоджували студентів»⁴⁰.

Деякі публікації видання присвячені студентській пресі. Зокрема, абсолютна більшість студентів Сумського ІСВ передплатувала журнал «Студент революції» і «Красное студенчество». За зразкове розповсюдження останнього видання його редакція нагородила виш творами Карла Маркса⁴¹. Певні здобутки у поширенні комсомольської преси мала молодь Полтавського ІСВ⁴². Натомість, у Сталінському ПО «Студент революції» передплатували лише 50% студентства. Провина лежала на місцевій філії періодичного сектору Державного видавничого об'єднання України. Мали місце випадки, коли окремі номери видання взагалі не надходили, інша частина приходила із запізненням на 2-2,5 місяці. Через це передплата журналу зменшилася на 23%⁴³. У Полтавському ІСВ, за словами одного із дописувачів, переслідували студкорів. Наприклад, проти кореспондента Єщенка, який через пресу «викривав хиби та вів боротьбу з тими, хто перекручував лінію партії», провели кампанію, після чого виключили з комсомолу, а згодом відрахували з інституту. Щоправда, після втручання Полтавського РК КП(б)У його відновили на навчання. Він і надалі через пресу критикував керівництво закладу, однак на дописи у журналах «Студент революції», «Робітник Полтавщини», «Більшовик Полтавщини» ніхто не звертав увагу. Директор ІСВ Клепацький на одних зі студентських зборів заявив: «Що це таке? У нас щось дуже розписалися по газетах. Пише хто попало і що попало. Пора цьому покласти край. Я вношу пропозицію організувати при профкомі комісію, яка перевіряла б дописи всяких там Терченків, а потім ухвалювала чи пускати до друку, чи ні». Через таку політику керівництва практично не випускалася стінгазета «Іллічовка»⁴⁴.

Мала місце низка недоліків й в інших навчальних закладах. Дописувач О.Савченко повідо-

мляв, що у Сумському ІСВ студенти не мали змоги слухати радіо, переглядати кінофільми, п'єси⁴⁵. Черкаський ІСВ взяв зобов'язання «зліквідувати» неписьменність серед 900 осіб, однак на практиці цим процесом було охоплено лише 200 осіб⁴⁶. У Полтавському ІСВ не зміг розгорнути активної роботи атеїстичний гурток «Войовничі безвірники». Кореспондент І.Моложавий з цього приводу писав: «До антивеликодньої кампанії ніякої підготовчої роботи не переводилось. Є в нас і підшефне село, в якому можна й потрібно розгорнути роботу проти релігії, та де там?»⁴⁷. У цьому навчальному закладі впродовж 1930-1931 р. виникло 10 студентських комун, однак всі вони, не відчувши підтримки партійної і комсомольської організацій, профкому, припинили своє існування. Кореспондент Л.Сукачов у своїй замітці акцентував увагу на важливості комун: «Потрібність комунікації студентського побуту диктується дальшою реконструкцією та завданнями реконструкції студентського побуту на соціалістичних засадах»⁴⁸. Анонімний дописувач повідомляв про студента літературного факультету Харківського ПО Ф.Бельмаса, який займався плагіатом (направив до журналу «За грамоту» для публікації вірш М.Терещука «Навчїть», видавши його за свій)⁴⁹.

Значну роботу студентська молодь проводила у селах. Студентство брало участь у посівній кампанії, зокрема у зборі насіння. Наприклад, при допомозі 40 студентів Лубенського ІСВ в однойменному районі вдалося збільшити збір посівного насіння з 47% до 90%⁵⁰. Активно працювала під час збору зерна молодь Житомирського ІСВ. Крім цього, їй вдалося відремонтувати реманент колгоспів⁵¹. Безпосередньо у посівній кампанії брали участь 245 студентів цього вишу, об'єднані у 36 бригад⁵². Активно працювало також студентство Харківського ПО (у с. Велика Писарівка Писарівського району)⁵³, Сталінського ПО (у с. Першотравневе Станіславського району)⁵⁴, Херсонського ІСВ⁵⁵, Вінницького ІСВ, Зінов'євського ІСВ (у підшефному селі Грузь), Лубенського ІСВ⁵⁶. Студенти першого вишу брали участь у збиранні врожаю у комуні «Шлях Ілліча» (18 га) і на дослідному полі Маріупольської дослідної станції⁵⁷. Щоправда, мали місце і прорахунки в організації кампанії. Наприклад, керівни-

цтво Криворізького ПО під час посівної направил до радгоспу «Червоний шахтар» 200 студентів, об'єднаних у 8 бригад. Натомість, інші села району залишилися без студентської допомоги⁵⁸.

Студентство використовувало й інші форми роботи на селі. Так, молодь Полтавського ІСВ у селах Абазівка і Бугаївка провела значну підготовчу роботу по виборах до місцевих рад. Крім того, студенти консультували громадські організації, допомагали випускати стінгазети, проводили роз'яснювальну роботу щодо колективізації, ставили вистави тощо⁵⁹. Лубенські студенти організували при колгоспах школи колгоспного активу по вивченню постанов уряду в галузі колгоспного будівництва. Їм вдалося «викрити в деяких колгоспах куркульню, що до цього часу (1933 р. – Авт.) діючи «тихою сапою», чинила опір мобілізації посів матеріалу», наприклад, у селах Духово, Козайденці, Хитці, Снітин. В останньому було «викрито» й озброєний загін на чолі з братами Котлярами. Під час суду над куркулями студенти виступали громадськими обвинувачувачами. Зокрема, у с. Духово таку роль взяв на себе Яковенко, а в с. Козайденці – Авраменко⁶⁰. Студентство Харківського ПО створило грошовий фонд для масово-політичної і культурної роботи на селі, для наповнення якого провели суботник. Частина молоді долучилася до ідеї формування бібліотек у селах. Деякі студенти зобов'язувалися пересилати до колгоспів прочитані газети⁶¹. Студентська молодь Сталінського ПО⁶², Житомирського⁶³, Херсонського ІСВ⁶⁴ брала участь у колективізації сіл і відповідно створенні нових колгоспів.

Таким чином, журнал «Студент революції», незважаючи на його заідеологізованість, є важливим джерелом до вивчення історичного минулого студентства педагогічних вишів УСРР на початку 30-х рр. ХХ ст. Публікації видання певною мірою дають можливість з'ясувати труднощі й успіхи у проведенні політичного навчання, соціалістичних змагань, практик серед студентів, у впровадженні лабораторно-бригадного методу навчання. Певну цінність становлять замітки про участь молоді у підготовці виборів до місцевих рад, допомозі трудовим виробничим колективам міст і сіл республіки.

Джерела та література

1. Комарніцький О.Б. Журнал «Студент революції» про подільське студентство середини 20-х рр. ХХ ст. / О.Б.Комарніцький // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. пр. –

Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2008. – Т.12. – С.367-376; Студентство педагогічних навчальних закладів Сіверщини у 20-і – на початку 30-х рр. ХХ ст. (на матеріалах журналу

- «Студент революції» // Сіверщина в історії України: зб. наук. пр. [редкол.: С.А.Слесарєв (гол.), О.М.Титова, С.І.Білоконь та ін.]. – К., Глухів: ТОВ НВП «Ферокол», 2010. – Вип.3. – С.306-309; Студентство педагогічних навчальних закладів Житомирщини на початку 1930-х рр. (на матеріалах журналу «Студент революції») // Матеріали III Волинської історико-красназвочої конференції, м. Житомир, 12-13 листопада 2010 р. [відп. за вип. Л.В.Гуцало]. – Житомир: Житомирський держ. ун-т ім. І.Франка, 2010. – С.154-156; Студентство Київського інституту народної освіти (соціального виховання) у 1920-ті – на початку 1930-х рр.: на матеріалах журналу «Студент революції» // Дні науки історичного факультету: матеріали III Міжнародної наукової конференції молодих учених [редкол.: В.Ф.Колесник (гол.), О.Ю.Комаренко, І.В.Семеніст та ін.]. – К.: Наукове тов-во студ. та аспірантів Київськ. нац. ун-ту ім.Т.Шевченка, 2010. – Вип. III. У 4-х ч. – Ч.1. – С.93-95.
2. Айсберг В. Яка робота – такі й наслідки /В.Айсберг // Студент революції. – Харків. – 1933. – №5. – С.20.
  3. Ліміт. Відсіч буржуазним поглядам // Там само. – 1932. – №11-12. – С.8.
  4. З купи листів (Л.Сукачів) // Там само. – 1931. – №28. – С.34.
  5. А.Л. Чи читав ти промову Літвінова? Політоблага в Дніпропетровському профосі // Там само. – №19-20. – С.26.
  6. Айсберг В. Вказана праця. – С.20.
  7. Л.З. Студенти обурені // Там само. – 1931. – №19-20. – С.27.
  8. Мироненко В. Мовчун /В.Мироненко // Там само. – №29-30. – С.31.
  9. Студентка. Всі – ударники // Там само. – №8-9. – С.42.
  10. Савченко О. Декада штурму «хвостів» /О.Савченко // Там само. – №4. – С.28.
  11. З купи листів (Бригада) // Там само. – №29-30. – С.34.
  12. Маляр С. Жажливі наслідки другого кварталу /С.Маляр // Там само. – 1930. – №16. – С.31.
  13. Гамус Л. Ініціатива розбивається об мур байдужості /Л.Гамус // Там само. – 1931. – №6. – С.18.
  14. Морозовський С. Чи не свідомо це робиться? /С.Морозовський // Там само. – 1932. – №1. – С.26.
  15. Пшеничний М. «А оцей знає?...» /М.Пшеничний // Там само. – №28. – С.29.
  16. Пшеничний М. Експерименти доцента Чистова і професора Примака /М.Пшеничний // Там само. – №8-9. – С.17.
  17. Федорів П. Кам'янецькі виші відстають від життя /П.Федорів // Там само. – 1931. – №17-18. – С.46.
  18. Маляр С. Вказана праця. – С.31.
  19. Хвиля Б. Дайте нам задачі з числами п'ятирічки /Б.Хвиля // Там само. – 1931. – №7. – С.28.
  20. Моложавий І. Великі мовчуни /І.Моложавий // Там само. – №17-18. – С.42.
  21. Робфаківка. Обіцяють, а не роблять // Там само. – №10. – С.30.
  22. З купи листів (М.) // Там само. – №27. – С.34.
  23. Рашпіль А. «Самопливні» хвороби /А.Рашпіль // Там само. – 1932. – №27. – С.20.
  24. Груша М. Хто платитиме? /М.Груша // Там само. – №28. – С.30.
  25. Труш А. Як бюрократи «знищили» студента /А.Труш // Там само. – С.28.
  26. Браславський С. Зразки опортуністичного керівництва /С.Браславський, М.Горбаченко // Там само. – №19-21. – С.19; На хвилях самопливу // Там само. – №23-24. – С.13.
  27. Розтrepенко В. Минуле нічого не навчило /В.Розтrepенко // Там само. – 1931. – №28. – С.28.
  28. З купи листів (Л.Мороховський) // Там само. – №29-30. – С.34.
  29. З купи листів (Студент) // Там само. – №27. – С.34.
  30. Пташки перелітні // Там само. – 1932. – №16. – С.34.
  31. Галерея літунів // Там само. – №1. – С.29.
  32. Скліфас О. Кров на пері? Проблеми «кадрів і таланту». Юрима зробив злочин /О.Скліфас // Там само. – 1931. – №15. – С.27.
  33. Ка Та-ба. Слідкуйте за літунами // Там само. – №24. – С.29.
  34. А.Т.Т. По-бойовому // Там само. – №4. – С.19.
  35. З купи листів (Є.І.Яришов) // Там само. – №28. – С.34.
  36. Назаренко М. Ударники вугільного фронту /М.Назаренко // Там само. – 1932. – №22. – С.27.
  37. Ізраєцький В.О. З юнацьким завзяттям /В.О.Ізраєцький // Там само. – 1930. – №26-27. – С.23.
  38. Студент. За 518 і 1040 // Там само. – 1931. – №16. – С.31.
  39. З купи листів (О.Савченко) // Там само. – №12. – С.33.
  40. Журавський І. Зламу ще немає /І.Журавський, К.Турас // Там само. – 1932. – №17-18. – С.11.
  41. Беріть приклад // Там само. – 1931. – №3. – С.29.

42. З купи листів (Л.Сукачів)//Там само. – №28. – С.34.
43. Маляр С.І. Виявити шкідників /С.І.Маляр // Там само. – №35-36. – С.33.
44. Лесь То. Останній сигнал //Там само. – 1930. – №26-27. – С.56.
45. Савченко О. Зборів шестеро все ухвалюють /О.Савченко //Там само. – 1931. – №2. – С.30.
46. З купи листів (Біо) //Там само. – №15. – С.33.
47. Моложавий І. Липові безвірники /І.Моложавий //Там само. – №16. – С.30.
48. Сукачов Л. Далі ні кроку /Л.Сукачов //Там само. – 1932. – №10. – С.31.
49. Я.Б.Літературний злодій //Там само. – 1931. – №5. – С.27.
50. Гонтар. Лубенці знайшли основну ланку / Гонтар //Там само. – 1933. – №7-8. – С.3.
51. Журавський І. За гідну зустріч /І.Журавський //Там само. – 1932. – №11-12. – С.13.
52. З купи листів (Томбак) //Там само. – 1931. – №16. – С.33.
53. Рашпіль А. Інститут відповідає за село /А.Рашпіль //Там само. – 1933. – №5. – С.25.
54. Маляр. Студентська допомога селу /Маляр // Там само. – 1931. – №19-20. – С.27.
55. Грудницька М. Вирушили на село /М.Грудницька //Там само. – №8-9. – С.1.
56. В боях за соціалістичне село (з студкорівських листів) //Там само. – №11. – С.22.
57. Голова робіткому. Більшовицька подяка //Там само. – №21. – С.31.
58. Менський М. Про колгоспи забули /М.Менський // Там само. – 1932. – №11-12. – С.12.
59. А.Т.Т. По-бойовому... – С.19.
60. Гонтар. Вказана праця. – С.3.
61. Рашпіль А. Вказана праця. – С.25.
62. Маляр. Студентська допомога... – С.27.
63. З купи листів (Томбак)... – С.33.
64. Грудницька М. Вказана праця. – С.1.

Александр Комарницький

Журнал «Студент революції» об учебной и общественной деятельности студенчества высших педагогических учебных заведений Украины (1930-1933 гг.)

В статье на основе публикаций журнала «Студент революции» рассказывается о проведении политической учебы, соцсоревнований, практик студентов педагогических учебных заведений УССР в начале 1930-х гг., показано участие молодежи в избирательных процессах, ее помощь трудовым коллективам городов и сел республики.

Ключевые слова: студент, институт, журнал, учеба, село.

Alexander Komarnitsky

The magazine «Student of Revolution» is about educational and public activity of student of higher pedagogical educational establishments of Ukraine (1930-1933)

In the article on the basis of publications of magazine «Student of Revolution» is told about the leadthrough of political studies, socialist emulations, practices of students of pedagogical educational establishments of Ukraine at the beginning of 1930/ This article shows the participating of young people in electoral processes,

Key words: student, institute, magazine, studies, village.

